

УДК 379.8(100)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ: МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

Матвійчук М. І.

У статті автором розглянуто процес оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном. Здійснено аналіз міжнародних документів щодо представленої проблеми, на підставі яких було створено закони та нормативно-правові акти в усіх провідних державах світу.

Акцентовано увагу на тому, що у країнах Західної Європи процес оздоровлення та відпочинку дітей базується на розвитку їх фізичних якостей, творчих навичок, культурних та духовних цінностях. Розрізняють профільні, тематичні, християнські табори, проте найпоширенішими є міжнародні лінгвістичні. Головна мета перебування в них – занурення в новий культурний простір і мовне середовище у поєднанні з активним відпочинком.

В результаті зроблено висновок щодо стратегії розвитку соціальної політики наступних держав: України, Литви, Білорусі, Узбекистану, Казахстану. Вона ґрунтується на реалізації програм оздоровлення та відпочинку, обсягів фінансування із бюджетної сфери соціально незахищених дітей: з малозабезпечених сімей, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт та інших. Як результат – впровадження освітніх програм, що супроводжуються великим спектром форм, методів та засобів.

Важливим є те, що у Литовській Республіці та Узбекистані пріоритетним в державній політиці є виховання гармонійно розвинутого, фізично здорового та духовно зрілого підростаючого покоління. Казахстан має чималий досвід організації літнього відпочинку дітей, в основу якого закладено два пріоритети – виховання та оздоровлення. Зазначимо, що у Республіці Білорусь сформовано тенденцію на здешевлення вартості путівок в оздоровчі табори, на які спрямовуються кошти місцевих бюджетів, підприємств, профспілкових організацій.

Автором доведено актуальність та важливість наукового дослідження та запропоновано подальші дії для впровадження закордонної практики в процес відпочинку та оздоровлення в Україні.

***Ключові слова:** оздоровлення та відпочинок, законодавчі документи, літній табір, програма, види діяльності, виховання, соціальна підтримка.*

В статье автором рассмотрен процесс оздоровления и отдыха детей за рубежом. Осуществлен анализ международных документов, на основании которых были созданы законы и нормативно-правовые акты во всех ведущих странах мира.

Акцентировано внимание на том, что в странах Западной Европы процесс оздоровления и отдыха детей базируется на развитии их физических качеств, творческих навыков, культурных и духовных ценностях. Сделан вывод о стратегии развития социальной политики следующих государств: Украины, Литвы, Беларуси, Узбекистана, Казахстана, которая основывается на реализации программ оздоровления и отдыха, объемов финансирования бюджетной сферы социально незащищенных детей.

Автором доказаны актуальность и важность научного исследования и предложены дальнейшие действия для внедрения зарубежной практики в процесс отдыха и оздоровления в Украине.

***Ключевые слова:** оздоровление и отдых, законодательные документы, летний лагерь, программа, виды деятельности, воспитание, социальная поддержка.*

The author reviews the practice of recreation and leisure of children abroad. The analysis is carried out on the material of international documents on the presented issues, on the basis of which laws and regulations were created in leading countries of the world.

The emphasis is put on the fact that in the countries of Western Europe the process of children's health recreation is based on the development of their physical qualities,

creative skills, cultural and spiritual values. There is a division between profile, thematic, and Christian camps, however, the most widespread recreation facilities are presented by international linguistic camps. The purpose of staying in them is the immersion into a new cultural and linguistic environment in combination with active rest.

As a result, the conclusion is drawn on the development strategy of social policy in the following states: Ukraine, Lithuania, Belarus, Uzbekistan, Kazakhstan. It is based on the implementation of health recreation programs, funding from the budget sphere of socially disadvantaged children, children hailing from families with low-income, disabled children, orphans, and the others. As a result, the introduction of educational programs is accompanied by a wide range of forms, methods and tools.

It is important that in the Republic of Lithuania and Uzbekistan the education of a harmonically developed, physically healthy and spiritually mature younger generation is the priority for the state policy. Kazakhstan has a great experience in organizing summer recreation for children, based on two key components: education and rehabilitation. It should be noted that in the Republic of Belarus there has been a tendency towards cheapening of travel vouchers to recreation camps, which are founded by local budgets, enterprises, trade union organizations.

The author proves the urgency and importance of scientific research, and suggests further actions for introducing of foreign practice in the process of recreation and leisure in Ukraine.

Key words: recreation and leisure, legislative documents, summer camp, program, activities, education, social support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Питання зростання здорового покоління – одна із важливих заповуток процвітаючого суспільства. Впродовж останніх років зберігається тенденція щодо погіршення медичних показників молоді. Така ситуація спричинена різними негативними факторами: екологічними, соціально-економічними та психологічного характеру. Кожна держава зацікавлена у розвитку галузі оздоровлення та відпочинку із виховної та економічної точки зору, адже це запорука продуктивності праці та конкурентоспроможності держави на світовому ринку в майбутньому.

Слід зазначити, що ще наприкінці минулого століття провідні держави світу визначили для себе пріоритетні завдання щодо проблематики відновлення сил людського організму. Чільне місце було відведено саме дитячому здоров'ю. Адже саме підростаюче покоління вже через кілька років переконливо засвідчує, якою є діяльність сучасного суспільства у сфері відновлення сил людини. Відтак ідеї виживання, зміцнення здоров'я, освіти дітей розглядаються в єдності і становлять основу концепції літнього відпочинку дітей. Тобто питання оздоровлення та відпочинку дітей мають важливе соціальне та економічне значення, оскільки є показником рівня життя населення та розвитку держави в цілому [1, с. 92].

Підґрунтям розвитку організації оздоровлення та відпочинку дітей є законодавчі документи, прийняті на міжнародному рівні. Загальна декларація прав людини, проголошена 10.12.1948 року, – це ще один вагомий міжнародний документ. Всі держави – члени Організації Об'єднаних Націй після підписання зобов'язалися сприяти додержанню прав і свобод людини. Також вона забезпечує право людини на відпочинок і оздоровлення. У статті 24 зазначеної декларації вказується, що "... кожна людина має право на відпочинок і дозвілля..." [5].

У Конвенції ООН про права дитини, яка набула чинності для України з 27.09.1991 р. у статті 31 зазначено: "Необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей", а також, що "Держави-сторони визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах,

що відповідають її віку, вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом" [2].

Ці документи доводять важливість виховання психічно, фізично та духовно здорового майбутнього покоління країн провідних країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання організації дитячого оздоровлення та відпочинку залишаються в полі зору багатьох науковців, таких як: Я. М. Кашуба, О. С. Бартків, І. Д. Зверева, Л. Є. Пундик, Є. А. Дурманенко, А. Г. Калініченко, М. Ф. Дік, М. О. Наказовий.

Здійснений аналіз вітчизняних та зарубіжних матеріалів свідчить про зацікавленість даним питанням науковцями різних галузей, а саме: медичної, педагогічної, економічної, соціальної та інших. Проте, з точки зору глобалізації, компаративістики, вивчення закордонного досвіду та можливості адаптації у вітчизняну практику – вкрай недостатньо.

Завдання статті є дослідження та аналіз нормативно-правових документів щодо організації оздоровлення та відпочинку дітей влітку за кордоном та визначення подальшого впровадження нового досвіду у вітчизняну практику.

Виклад основного матеріалу. Про занепокоєння європейського товариства та інших країн світу процесом оздоровлення та відпочинку дітей влітку свідчать не тільки закони, нормативно-правові документи країн, але й рекреаційні програми, тренінги, заходи, що дозволяють максимально підвищити рівень фізичного, психічного і духовного розвитку дітей. Однак процес глобалізації свідчить як про прогресивний, так і регресивний стан даного питання.

Процес оздоровлення та відпочинку дітей за кордоном базується на розвитку фізичних здібностей, творчих навичок, розширенні світобачення, розробці та впровадженні освітніх програм, що супроводжуються великим спектром форм, методів та засобів.

Стратегія розвитку соціальної політики багатьох держав, таких як Україна, Литва, Білорусь, Узбекистан, Казахстан та інші, базується на реалізації програм оздоровлення та відпочинку й обсягів фінансування із бюджетної сфери. Перш за все це стосується соціально незахищених категорій дітей.

У Литовській Республіці діє Програма "Навички здорового способу життя у літніх таборах на 2016–2019 роки", прийнята 18 рудня 2015 року, в якій зазначена мета: "...не тільки дати знання, а й допомогти сформувати навички здорового способу життя, допомогти відмовитися від шкідливих звичок і змінити підхід до здоров'я" [9]. Програма надає значну матеріальну підтримку дітям віком до 16 років, що потребують особливої медичної допомоги, дітям-сиротам до 18 років.

Міністерством охорони здоров'я Литви у 2004 році було прийнято Норму гігієни HN 79: 2004 "Дитячий літній табір відпочинку. Загальні вимоги до безпеки здоров'я", що була основним документом, який регулював діяльність закладів оздоровлення та відпочинку в цілому до 2010 року.

На виконання статті 16 (1) Закону Литовської Республіки про охорону здоров'я, в якому сказано: "Обов'язкові норми гігієни та правила, що регулюють діяльність фізичних та юридичних осіб, встановлюються Регламентом з питань охорони громадського здоров'я (норми гігієни)", у 2010 році прийнято нову Норму гігієни HN 79: 2010 "Дитячий оздоровчий табір". Загальні вимоги до безпеки здоров'я "від 15.09.2010 року. Цей стандарт встановлює основні правила до організації дитячих оздоровчих таборів. Вони необхідні для осіб, які організують дитячий літній відпочинок: проектують, будують, реконструюють, використовують будівлі табору та його об'єкти, здійснюють управління таборами і співробітниками, а також для контролюючих органів [8].

Згідно з рейтингом міжнародної організації "Save the children", Узбекистан входить в десятку країн світу, де найкраще турбуються про здоров'я дітей. На разі 92 % дітей в країні за параметрами свого розвитку відповідають стандартам Всесвітньої організації охорони здоров'я [7]. Такі цифри є закономірним та логічним наслідком соціально орієнтованої державної політики, пріоритетом якої з перших днів незалежності держави стало виховання гармонійно розвинутого, фізично здорового та духов-

но зрілого підростаючого покоління. Про виконання поставлених державою завдань свідчить збільшення з кожним роком кількості дитячих таборів.

В Республіці Білорусь також сформовано розвинену інфраструктуру, до якої входять як окремий орган виконавчої влади, що здійснює координаційну функцію – Республіканський центр з оздоровлення та санаторно-курортного лікування населення, так і Державний фонд соціального страхування, якому належить провідна роль у забезпеченні фінансування. Це надає змогу утримувати тенденцію на здешевлення вартості путівок в оздоровчі табори, на які спрямовуються кошти місцевих бюджетів, підприємств, профспілкових організацій. Батьківська плата становить 10 % від вартості путівки [1, с. 96].

Казахстан має чималий досвід організації літнього відпочинку дітей, в основу якого закладено два пріоритети – виховання та оздоровлення. А розпочиналося все з накопичення низки невирішених проблем. Щонайперше, це відсутність нормативно-правових засад, адекватних новим соціально-економічним та політичним умовам розвитку, що стало гальмом на шляху стабілізації та розвитку дитячого оздоровлення. І, як результат, правова незахищеність оздоровчих таборів в умовах ринкового розвитку, невизначеність їх статусу, стихійність ресурсного забезпечення тощо. По-друге, система літнього оздоровлення та відпочинку, власне, є державно-громадським організмом, якому притаманні жорсткість планування, адміністративно-командна педагогічна ідеологія, суворість контрольних функцій, виконання яких покладено на державу. Відтак це потребувало створення відповідних організаційно-управлінських умов. А в поєднанні зі втратою суспільством старої виховної системи на державному рівні і неготовністю педагогів компенсувати відмираючі форми, методи виховної роботи новими, адекватними вимогам часу, скороченням бюджетного фінансування та комерціалізацією соціально значущих послуг, застарілою матеріально-технічною базою таборів призвело до появи протиріч та занепаду галузі, скорочення мережі оздоровчих таборів [1, с. 96].

Першим значним кроком на шляху подолання вказаних негараздів стало прийняття Розпорядження прем'єр-міністра Республіки Казахстан "Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2006–2010 роки", зараз діє Розпорядження "Про організацію відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків у період літніх канікул на 2016–2019 роки" [6]; прийняття постанови та розробка комплексного плану заходів з їх реалізації, а також розробка Стратегічного плану розвитку Республіки Казахстан до 2020 року, Державної програми розвитку освіти на 2011–2020 роки, Закону Республіки Казахстан "Про освіту" та інших.

В Західній Європі, в основному, діють приватні літні таборами, хоча в деяких країнах існує і розвинена мережа муніципальних таборів [4, с. 49–64]. Так, функціонування літнього табору відбувається на основі контрольованої програми для дітей або підлітків, що розрахована на літні місяці. Залежно від програм прийнято розрізняти профільні, тематичні, християнські табори тощо. Найпоширенішими серед них є міжнародні лінгвістичні табори. Головною метою перебування в них вважається занурення в новий культурний простір і мовне середовище у поєднанні з активним відпочинком. У шкільній програмі за кордоном вивченню іноземних мов приділяється значно більше уваги, ніж в Україні. Ступінь економічної та культурної інтеграції на Заході дуже високий, тому вільне володіння 2–3 мовами аж ніяк не розкіш, а життєва необхідність.

Слід зазначити, що табори розраховані на різний рівень доходів туриста: є і престижні, дорогі з власними стайнями і басейном, але є і цілком демократичні, вартість перебування в яких не дуже відрізняється від українських таборів. Програма перебування продумана до дрібниць, у кожного з них є своя власна програма і профільна спрямованість.

Так, наприклад, у США процеси оздоровлення та відпочинку охоплюють інтелектуальну, емоційно-вольову і фізичну сфери життя дітей у різних типах літніх таборів: денному, для дітей з розумовими вадами, для дітей з фізичними вадами, релігійному, скаутському тощо [4, с. 56].

Зокрема, у релігійному таборі США діти пізнають релігійні цінності, беручи участь у відповідних заходах (молитви, заняття тощо), адже такі табори засновані на біблейських принципах [3, с. 6]. Слід зазначити, що діяльність всіх літніх дитячих таборів має свої особливості: вони мають термін відпочинку від 1 до 8 тижнів та гендерні розмежування (в них можуть відпочивати або тільки дівчатка, або тільки хлопці). Маючи приватну форму власності, такі заклади створюються не тільки для того, аби зробити відпочинок дітей приємним та безпечним, але й надати можливість отримати новий життєвий досвід у природних умовах.

В цілому слід зазначити, що широко поширеними є пригодницькі програми із різноманітними спортивними заходами, пригодницькі табори з елементами квесту, де необхідним є поєднання розумових і фізичних навичок для досягнення певної мети, тури першовідкривачів тощо. Всі вони спрямовані на взаємодію основних структурних елементів рекреації: у цікавій ігровій формі разом з колективом діти намагаються досягти фінішу у певному завданні не просто за рахунок своїх фізичних даних, а й підключаючи свої розумові навички (розв'язуючи певні головоломки або загадки, аналізуючи інформацію).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Механізм оздоровлення та відпочинку дітей влітку в багатьох країнах світу відображається в нормативно-правових, законотворчих документах на всіх рівнях адміністративного управління. Виконання численних цільових програм свідчить про перспективні підходи до вирішення проблемних питань, а також підтримку з боку держави. Особливо це стосується дітей з малозабезпечених сімей, дітей з інвалідністю, яким держава надає соціальну підтримку.

Закордонна практика свідчить про те, що зміст оздоровлення та відпочинку спрямований головним чином на розвиток особисті дитини, а саме: фізичних та творчих здібностей, культурних цінностей, що супроводжуються широким спектром форм, методів та прийомів.

Можна зробити висновок, що закордонний досвід є яскравим прикладом того, як можна якісно реформувати процес оздоровлення та відпочинку в нашій державі. Дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми і потребує подальшого вирішення та порівняння із вітчизняним досвідом. Як результат, механізм оздоровлення та відпочинку дітей в Україні має високий потенціал виходу на міжнародний рівень розвитку.

Література

1. Калініченко А. Механізми організації дитячого оздоровлення та відпочинку: зарубіжний досвід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 3. С. 92–100.
2. Конвенція ООН про права дитини: ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 р. / Верховна Рада України // : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Лоуенд Д. и Э. Книга для наставников / перев. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 214 с.
4. Наказний М.О. Проектування діяльності дитячого оздоровчого закладу: теорія і технологія: монографія. Дніпропетровськ, 2010. 476 с.
5. Організація відпочинку та оздоровлення дітей в Україні: зб. нормат. документів та інформ. матеріалів / упоряд.: З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко, Л. Ю. Якименко, Л. І. Стрига. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 170 с.
6. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 11 мая 2016 года об организации оздоровительного отдыха, досуга и занятости детей в период летних каникул на 2016 – 2019 годы. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35521926#pos=0;0.
7. Страна, где все делается во имя детей, во имя будущего. УзА. 2014. 24 февраля. URL: http://uzbekistan.org.ua/ru/aktualno/year_2014/3490.
8. Dėl Lietuvos higienos normos HN 79:2010 "Vaikų poilsio stovykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai" patvirtinimo. *Valstybės žinios*. 2010-09-14. Nr. 108-5567. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.380773?jfwid=14shvjmkqn&fbclid=IwAR2hjd2I6CrGRcYhwi7CHBK555nuK11eGQdebvqYYKileaD8rJHxnxz1vnk>.
9. Dėl Vaikų sveikos gyvensenos įgūdžių įtvirtinimo vasaros poilsio stovyklose 2016–2019 metų programos patvirtinimo № T1-354 2015-12-18. *Mažeikių rajono savivaldybės taryba*. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7aa12a60a8ce11e59010bea026bdb-259?jfwid=14shvj39>.